

A FELELŐSSÉG OTTHON KEZDŐDIK

Papp Judit
adjunktus

Budapesti Gazdasági Főiskola
Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Kar
papp.judit@kvifk.bgf.hu

Kulcsszavak: felelősség, intézményválasztás, felsőoktatás, stakeholder elmélet, finanszírozás

1. BEVEZETÉS

Felelősség. Egyetlen egyszerű szó, de ahányan vagyunk, annyiképpen értelmezzük. Manapság sokat hallunk a CSR-ről, mely a vállalatok, szervezetek felelősségével foglalkozik, azonban nem eleget az egyéni felelősségről. Az egyéni felelősségnek pedig hatalmas a szerepe, nemcsak a mindennapok fogyasztói döntéseiben, - melynek többek között- eredménye-hogy megőrizzük-e egészségünket, tudunk-e családunkról gondoskodni, romboljuk vagy védjük környezetünket, milyen minőségű munkát végezhetünk, hasznos tagjai vagyunk-e a társadalomnak, hanem nemzetgazdasági szinten is. Hajlamosak vagyunk az egyénről a közösségre hárítani, rossz döntésünkért, nem elég körültekintő választásunkért mást okolni. Nem vagyunk elég kezdeményezők és az öngondoskodás helyett szeretjük, ha mások gondoskodnak rólunk.

Jelen dolgozat a felsőoktatás és a felelősség kérdésével, összefüggésével foglalkozik. Vizsgálni fogjuk a felelősség különböző szintjeit és irányultságait; szeretnénk bemutatni e különösen összetett rendszer minden főbb résztvevőjének felelősséghez való viszonyulását, így vizsgálni fogjuk keresleti oldalról az államot, mint legnagyobb finanszírozó megrendelőt; a munkaerőpiac szereplőit, mint szintén jelentős megrendelőket; a diákokat és az őket finanszírozó személyeket, illetve szervezeteket, mint a szolgáltatás igénybe vevőit; valamint magukat a felsőoktatási intézményeket, mint kínálattevőket, és mint versenytársakat. Terjedelmi korlátok miatt főleg a hazai jelenségekre koncentrálnak, de ahol ez elengedhetetlen, természetesen bemutatjuk a best practice külföldi képviselőit is. A felelősség azonban otthon kezdődik: az intézmények piacorientált képzésekkel, a személyi állomány megtartásával; a diákok tanulással, önképzéssel, kezdeményezőkésséggel, felelős intézmény és –szakválasztással; a munkaerőpiac az igények pontos definiálásával tehetnek azért, hogy a rendszer sokkal hatékonyabban működhessen.

2. KÖRKÉP

2.1. Intézményi oldal

A felelősség fogalmát sokan és sokféle aspektusból próbálták megközelíteni. Megkülönböztethetünk egyéni és szervezeti típusú, valamint befelé és kifelé irányuló felelősségi szintet és irányultságot. (Papp, 2003)

A felsőoktatási intézmények nem tekinthetők vállalatnak a klasszikus felfogás szerint, viszont kvázi vállalatnak igen, hiszen számos gazdálkodó szereplőre jellemző tevékenységgel foglalkoznak rendszeresen: gazdálkodás, munkaerő felvétele, képzése, elbocsátása, kutatás-fejlesztés, innováció, piackutatás, stb. Ha tehát elfogadjuk, hogy az egyetemek és főiskolák kvázi vállalatok, akkor azt is elfogadhatjuk, hogy van társadalmi felelősségük. Carrol szerint „az üzleti vállalkozás társadalmi felelőssége átfogja azokat a gazdasági, jogi, etikai és diszkrecionális elvárásokat, amelyeket a társadalom egy adott időpontban a szervezetekkel szemben támaszt” (Carrol, 1979) Frederick szerint „a vállalati társadalmi felelősség alap gondolata az, hogy az üzleti szervezeteknek kötelességük, hogy dolgozzanak a társadalom jobbátételéért” (Frederick, 1986). Goodpaster és Matthews a felelősség fogalma kapcsán a következőt emeli ki: „Azok a vállalatok, amelyek figyelemmel kísérik foglalkoztatási gyakorlatukat, termelési folyamataiknak és termékeiknek a környezetre és emberi egészségre gyakorolt hatását, olyanfajta racionalitást és respektust tanúsítanak, mint az erkölcsileg felelős személyek” (Goodpaster-Matthews, 1982) Ulrich és Thielemann a felelősséggel négy aspektusból foglalkozik: Kinek vagyok felelős? Kiért vagyok felelős? Miért vagyok felelős? Mennyiben vagyok felelős? (Ulrich-Thielemann, 1992). Johnson és Scholes szerint a vállalati szintű felelősségvállalás négy szinten különböztethető meg:

1. A tulajdonos felé fennálló felelősséget elismerő vállalatok, akik számára a jogszabályok betartása jelenti az etikus viselkedés alapját.
2. A tulajdonosok hosszú távú érdekét figyelembe véve a stakeholder kapcsolatokat menedzselő vállalatok
3. A stakeholder érdekeket a vállalaton belül intézményesíteni kész vállalatok
4. A közjó érdekét a pénzügyi érdek felett is elismerő vállalatok (Johnson-Scholes, 1997, Radácsi, 2000)

Egy hazánkban végzett felmérés azzal az eredménnyel zárult, hogy a vállalatoktól a következő területeken számítanak szerepvállalásra: felelősség a dolgozókért, aktív közéleti szerepvállalás, környezetvédelem, munkalehetőségek teremtése (Szegedi, 2000). Ha korábban elfogadtuk, hogy az egyetemek kvázi vállalatok, akkor sajnos megállapítható, hogy jelenleg a felsőoktatási intézmények kevés kivételtől eltekintve, valószínűleg saját jövőjüket féltve, nem hajlandóak megfelelni ezen társadalmi elvárásoknak. A stakeholder szemlélet hiányát abban is látjuk, hogy az egyéni túlélési harcban a küzdelem kap nagyobb szerepet az együttműködés, a stratégiai szövetségek helyett. Pedig a különböző kompetenciák optimális kombinációjával a szinergiahatás miatt jobb összeteljesítmény és így stabilabb jövő jöhetne létre. Egy évvel később Szegedi felmérése immár a vállalati oldalt vizsgálva megállapította, hogy a vállalatok „elsősorban a tulajdonosokkal és a vevőkkel szemben éreznek felelősséget, kevésbé jelenik meg a munkavállalókkal szembeni felelősségvállalás”. (Szegedi, 2001). Ez a magatartás azért problémás, mert a tulajdonos értelmezhető tisztán, a vevő „személye” kapcsán már megoszlanak a vélemények, hiszen vevő lehet a hallgató, az ő tanulását finanszírozó szülő vagy egyéb szervezet (alapítvány, egyház, munkáltató, stb), illetve vevő lehet maga a munkaerőpiac is. A munkavállaló megbecsülésének fontosságával kapcsolatban Jobbágy Ákos, a BME oktatási igazgatója így fogalmaz : „A minőségi felsőoktatáshoz két dolog kell, jó oktató és jó hallgató.” „A felsőoktatáshoz szükséges erőforrások között az oktatói energia a legértékesebb, ugyanakkor ebben legszűkebb a keresztmetszet”. (Jobbágy 2008.) Ez azért fontos kijelentés, mert ha megnézzük az oktatói kar összetételét, látjuk, hogy jellemző az elöregedés, hiányzik a „derékhad” és a fiatalok számára nem vonzó a pálya. Ehhez társul, hogy tapasztalatunk szerint az intézmények nem adnak elég segítséget a fiatal tanárok számára: a legmagasabb a heti óraszámuk, PhD tanulmányaik végzéséhez nem kapnak óraszám kedvezményt, vagy szabadságot, hogy tanulhassanak vizsgáikra; nem megoldott a külföldi szakirodalomhoz való hozzáférés; nem

támogatják anyagilag a konferenciákon való részvételt és nem adnak intézményi háttértámogatást a publikáláshoz.

Hrubos szerint a felsőoktatás új társadalmi szerepével kapcsolatban leg többet emlegetett fogalom a felelősség. A felsőoktatásnak szerinte nyitnia kell a társadalom minden csoportja felé, az oktatási rendszer egészéért kell felelősséget vállalnia, nemcsak a felsőoktatásért és különösen annak színvonaláért, segítenie kell a társadalmi kohéziót és kiutat kell mutatnia az értékválságból. (Hrubos2006)

Barakonyi szerint az elefántcsonttorony korszaknak vége, a mai kor egyetemétől mást vár a társadalom, újszerűen jelenik meg a felelősség és az elszámoltathatóság is. (Barakonyi 2009)

Dinya a felelősség kérdését egy kvázi SWOT analízis külső tényezőin: lehetőségek és veszélyek keresztül értelmezi. Szerinte az a kérdés merül fel felelősség szempontjából, hogy az egyetem melyik lehetőséggel foglalkozzon és melyikkel ne, illetve, ha a versenytársak egy adott intézmény által kiaknázatlan lehetőséggel kezdenek foglalkozni, akkor abból mikor és hogyan válik fenyegetés. Megjegyzi, hogy ugyan kívánatos lenne, de az egyetemek, bár eltérő motivációk miatt, nem hajlandóan ennek az elemzésnek az elvégzésére (Dinya 2010).

Fojtik a felelősséget a marketing, mint kultúra és a szervezet legfelsőbb szintjein működő vezetők dimenziójában értelmezi, mely szerint a szervezeti kultúra megteremtése és működtetése során mindvégig az ügyfél és az ő igényei kellene, hogy a szervezeti tevékenység központjában álljanak. (Fojtik 2010)

Piskóti szerint nagyon fontos, hogy a felsőoktatási intézmények a mindenkori piaci folyamatokat figyelembe véve, azoknak megfelelően tevékenykedjenek, de a felelősség egyik fő pontjának tekinti, hogy emellett a társadalom szellemi motorjai legyenek és legyen meghatározó szerepük a társadalom értelmiségének képzésében. (Piskóti 2010)

A stakeholder modellt (Radácsi 1995) a hagyományos vállalatokra vonatkoztat, és azt állítja, hogy a vállalatok kvázi közintézmények (Ulrich 1995, dr. Szegedi K. 2006, 53. old), mi megfordítjuk ezt a logikát és állítjuk, hogy az egyetemek, főiskolák a kvázi vállalatok. A lényeg szempontjából igazából mindegy a megközelítés, az a fontos, hogy az aktorok egyik alapesetben sem légyenek térben tevékenykednek és minden idősíkon külső és belső felelősséggel is tartoznak. A fent hivatkozott szerzők a külső felelősségre helyezik a hangsúlyt, de nem tekinthetünk el a belső felelősség síkjától sem: jó értelemben vett tulajdonosi (jó gazda) szemlélet meghonosodására lenne szükség a jelenleg általunk tapasztalt üzemeltetői szemlélettel szemben. Azt értjük ezen, hogy a mindenkori intézményi felsővezetésnek nem a regnálási ciklusra, hanem sokkal hosszabb távra kellene terveznie és döntései kapcsán saját érdekei mellett nagyobb fontosságot kellene tulajdonítani az általa vezetett intézmény jövőjének, az ott dolgozók hosszútávú egzisztenciájának.

Ha megvizsgáljuk az oktatással szemben támasztott követelményeket, akkor látjuk, hogy a hagyományos tömegoktatás hatalmas kihívásokkal néz szembe. A hagyományos tömegképzés a „futószalag” rendszerű termelésre épül: a nyersanyagot, vagyis a diákot betáplálják az egyik oldalon és a kimeneti oldalon viszonylag homogén tudású embereket bocsát ki, akik vagy továbbtanulnak, vagy elkezdnek dolgozni. (Sahlberg 1997), Senge 2001)

Az ipari társadalmak oktatási intézményei zárt rendszerek: központi irányítás alatt állnak, a céljuk, hogy viszonylag azonos szinten képzett embereket képezzenek, és speciális tudású tanárok tanítanak. (Rinne 1999).

A jelenlegi modell nem képes megfelelni a tudásalapú társadalom elvárásainak, melynek különböző módon képzett szakértőkre van szüksége, akik képesek az elméletben tanult gyakorlati alkalmazására és képesek az állandóan változó környezet által adott kihívásokra kreatívan reagálni. A jövő munkavállalójától éppen ezért széles alapokon nyugvó magas szintű, általános tudást fognak elvárni, aki képes az alaptudását fejleszteni, képes toleránsan

együtt dolgozni a legkülönfélébb emberekkel, képes felelősséget vállalni saját magáért, aki képes akár szakmát is váltani, és aki elkötelezett az élethosszig tartó tanulás mellett.

A munka világára az élethosszig tartó tanulás mellett a viszonylag rövidebb távú, 5-8 éves periódusok lesznek jellemzőek. A jövő szakembereit tehát arra kell felkészíteni, hogy az életük, szakmai és magán egyaránt, egyfajta ciklikusság mentén a munka és a tanulás, a gyermekvállalás és a pihenés, valamint munkanélküliség kombinációjaként fog zajlani. Fel kell készíteni arra, hogy „amikor megy a szekér”, akkor nem még többet kell költeni, hanem tartalékolni kell esetleg nehezebb időszakokra, vagy most még nem látható problémákra. Ez a rendszer is a vállalkozói szemléletre épül: minden egyes ember felelős a saját életéért, és a kemény munkának, a sikernek meg kell térülnie. Napjaink munkaerő-piacán a szükséges új kompetenciák elsajátításának egyik jól bevált módszere, ha szakítunk a hagyományos tanulási keretekkel, melyek alapját alapvetően az egymástól elkülönült tantárgyak és kurzusok tantervei jelentik. Az intézményi oldal kifelé irányuló szervezeti felelőssége tehát ebben áll.

2.2. Az állam szerepe

Rappai és Rekettye a felelősség kérdését az árakon, tandíjakon, nem utolsósorban a pazarlásra keresztül vezeti le. Habár a szolgáltatást közvetlenül igénybe vevő hallgatók és áttételesen a szüleik nem örülnek a tendenciának, (üggyöntő népszavazáson lesöpörték a tandíj bevezetésének lehetőségét) de az állam fokozatosan kivonulni látszik a felsőoktatás finanszírozásából. Évről-évre mintegy 10%-kal csökken az államilag finanszírozott férőhelyek száma, miközben a jelentkezők száma továbbra is nagyjából ilyen mértékben nő, noha a demográfiai helyzetből nem ez következne. (Felvi, 2010) Állami oldalról egyre kevésbé elfogadott a felsőoktatás közjósággént való értelmezése. (Rappai-Rekettye, 2010) Konkrét számok ugyan még nem ismertek a következő tanévekre vonatkoztatva, de évek óta megfigyelhető tendencia, hogy különböző okokra való hivatkozással az aktuális oktatási kormányzat igyekszik csökkenteni az államilag finanszírozott helyek számát, illetve az akut munkaerőpiaci igényekre próbál reagálni akkor, amikor eldönti, hogy a finanszírozás kapcsán mely tudományterületeket kívánja jobban, illetve kevésbé támogatni. A képzési területek fejlesztésének ilyen irányú támogatása akár jó is lehetne, de számunkra a legnagyobb problémát az jelenti, hogy: egyrészt a prioritásként megjelölt természettudományos képzések iránt (különösen orvos, vegyész, tanár képzés) messze nincs akkora érdeklődés, mint amekkora a kapacitás, valószínűleg a nem túl vonzó karrier lehetőségek miatt; másrészt ezek a legdrágább képzések, tehát nemzetgazdasági szinten ez jelenti a legnagyobb anyagi terhet és ezen szakokról a legnagyobb évek óta a diploma megszerzését követően az országot elhagyók aránya. Fontos megemlíteni, a felsőoktatásra jellemző viszonylag hosszú ciklus jelenségét, tehát, ha valaki ma elkezd egy képzést az említett területen, akkor leghamarabb 5-6-10 év múlva lesz teljes értékű munkaerő. Vajon ez idő alatt hogyan fognak változni a munkaerőpiaci igények? Kifizetődőbb lenne tehát, ha a keretszámokat stratégiai idősíkon kezelnék, hiszen így az intézmények és a leendő hallgatók is hatékonyabban tudnának tervezni. Nem egyszer tapasztaltuk, hogy azért indítunk egy képzést, mert „azt mondták, arra kapunk keretszámot”. Ezt a szemléletet a versenyszféra szereplői nem engedhetik meg maguknak. És igen, ha az általánosan hangoztatott nézet, hogy a felsőoktatási piacon éles verseny van, akkor ugye azt is megállapíthatjuk, hogy a verseny szereplői maguk az egyetemek, főiskolák, tehát az előbbi kijelentés rájuk is vonatkozik. Ez azért nagyon fontos, mert a közjóval való gazdálkodás minden társadalomban kulturális tényező és mint ilyen, viszonylag lassan, hosszú idő alatt változtatható. Szintén kulturális kérdés, hogy az adott szót, tehát a szóbeli szerződést nem veszik komolyan; a gentleman agreement még a klasszikus versenyszférában sem nagyon működik, az írott dokumentáció bír erővel. Viszont

amikor valaki beiratkozik valamely felsőoktatási intézménybe, szerződést köt. Lehet, hogy minden érintett jobban átérezné viselkedésének súlyát, ha a beiratkozást írásos polgári szerződésbe foglalnák, melyben részletesen felsorolnák a felek jogait és kötelezettségeit, valamint a hibás teljesítésből eredő konzekvenciákat. Magyarországon, részben történelmi okok miatt, a közjó értelmezése sajátságos- általában jogokat, kevésbé kötelezettségeket kötnek hozzá-, a közjó pazarlása sajnos általános és intézményesített (pl. közbeszerzés). Éppen ezért lenne nagyon fontos a helyére tenni a felsőoktatást e vonatkozásban és széles társadalmi rétegekkel megértetni, hogy azért, mert nem kell tandíjat fizetni, az oktatás egyáltalán nem ingyenes. Ígérjük, hogy távol tartjuk magunkat a politikai kijelentésektől, de a téma jellege miatt, az állam a fő megrendelő és finanszírozó, rövid kitérőt kell tennünk. A szerző lassan egy évtizede kíséri figyelemmel az idegen nyelvű gazdasági képzéseket. Megállapíthatjuk, hogy azokon a képzéseken, ahol az államilag finanszírozott hallgatóknak is kell képzési hozzájárulást fizetni, napi szinten tettenérhető a felelősség intézményi oldalról. Általánosan elfogadott intézményi szemlélet, hogy óra nem maradhat el, általában mindennek rendben kell(ene) működni, „mert azért fizetnek”. Érdekes attitűd. Minimum. Lehet, hogy a tandíj, bármilyen csekély összegről legyen is szó, jó hatással lenne a felelősségre? Lehet, hogy segítségével javítani lehetne a hatékonyságot? Szinte biztos. Akkor viszont sajnos nem kerülhető meg a kérdés: hol volt a politikusok felelőssége, amikor kampányban beszélték le az embereket a tandíj fizetéséről? Ha a tandíjat bevezetik, akkor jobban érvényesül a társadalmi szolidaritás. Jelenleg ugyanis mindenki fizet a felsőoktatásért: a csecsemő éppúgy, mint az aggastyán, évente mintegy 50000 forintot. Természetesen közvetlenül, az adózási rendszeren keresztül, tehát „nem fáj neki”, nincs vele tisztában. További aspektus, hogy ha akar, ha nem, részese egy meglehetősen pazarló rendszer fenntartásának. Viszont közvetlenül az a szűk réteg húz hasznot, aki államilag finanszírozott hallgatóként van benn a rendszerben. Természetesen igaz, hogy a drága közpénzen kiképzett diplomások majd munkájuk révén visszajuttatják a képzés díját az államnak, de ez csak akkor igaz, ha itthon fognak dolgozni. Ha a statisztikát nézzük, egyes képzési területeken (műszaki, informatika, gazdasági, orvosi) akkor nem ez a helyzet. Biztató elemként értékeljük, hogy úgy tűnik, az állam rájött, hogy a rendszer változatlan formában nem finanszírozható. Ennek jele, hogy különböző módszerekkel próbálkoznak valamit visszazedni a ráfordításokból: szerződés utólagos tandíjfizetésre, aki konzekvensen nem teljesít, az átkerül költségértékes formára, stb. Ezeket jó kezdeményezésnek tekintjük, de egyfelől, amíg csak eseti megoldásokról és intézményenként eltérő, nem transzparens gyakorlatról van szó, addig nem elfogadható, másrésztől most pont azok a politikai szereplők tiltakoznak ellene felelőtlenül, akik a közelmúltban a tandíj bevezetésén munkálkodtak.

Az állam felelőssége másrészt abban van, hogy pontos megrendelést adjon. Triviális analógia, hogy ha megrendelőként rosszul adom meg egy beruházás paramétereit és a rossz adatok alapján természetesen rossz terméket gyártanak, akkor csak magamat tehetem felelőssé. Valami hasonlót látunk a felsőoktatásban. Az állam adja a megrendeléseket, nem túl pontosan, nem igazán koherensen, nem transzparensen, az intézmények vezetőit rendre kihagyva a döntés-előkészítésből, majd a szolgáltatót hibáztatja és igyekszik áthárítani a felelősséget. Szeretnénk még egyszer kiemelni, hogy a felelősség: közös. Érdeemes lenne azon is elgondolkodni, hogy amikor ennyire szűkösek a rendelkezésre álló források, akkor az államnak miért kell ekkora szerepet vállalni a nem állami felsőoktatási intézmények finanszírozásában. Egyenlőtlen ugyanis a verseny: mindkét tulajdoni forma azonos állami finanszírozást kap (teljesítménytől függetlenül), de például az oktatói díjazás és sokszor infrastruktúra tekintetében sem, az állami intézmények a magán szektorral nem tudják felvenni a versenyt. Az egyházi fenntartású intézmények vonatkozásában pedig még inkább torz a helyzet, hiszen ott az egyház is segít a fenntartásban. (Ezért különösen érdekes, hogy

egy tervezet szerint az egyházi fenntartású közoktatási intézmények magasabb normatívát kell, hogy kapjanak, mint az állami, illetve magán!)

2.3. Diákok és az őket finanszírozó szülők, szervezetek

A felelősség egyéni vetülete ennél a csoportnál a leginkább tetten érhető, hiszen együtt, csoportot képezve vannak jelen a rendszerben, de mint egyének: elkülönült motivációkkal, érdekekkel és felelősséggel. Felmerült a kérdés, hogy ha sportolnak, egészségesen táplálkoznak, mert felelősnek érzik magukat saját egészségük megőrzése szempontjából; ha védik a környezetet, mert tudják, hogy ez a pazarlás sokáig nem tartható fenn, akkor vajon milyen a saját képzésükhöz való attitűdjük, megjelenik-e és ha igen, hogyan az oktatással, tanulással kapcsolatos felelősségük.

2011. tavaszán megkérdezéssel vizsgálatot végeztünk 569 fő részvételével. (Papp 2011) Azt vizsgáltuk, hogy a felelősséget hogyan értelmezik a felsőoktatásban jelenleg tanulók, vagy a közelmúltban végzetek. A vizsgálatra 2011. április-május hónapban került sor, online, több hullámban indított Bridge© mintavételi módszerrel. A minta nem reprezentatív, nem is ez volt a vizsgálat célja, hanem egyfajta pilotként szolgál egy közeljövőben lényegesen nagyobb és egyenletesebb eloszlású mintájú megkérdezésnek. A kérdések között nyitott, skála és feleletválasztós kérdések is voltak. A vizsgálat lebonyolításában segítségünkre volt: Ekaterina Brus, Schneider Marita és Kálló Károly János kereskedelem és marketing szakos hallgatók a Budapesti Gazdasági Főiskoláról.

Vonatkozó hipotéziseink a következők voltak:

H1.: Azok a jelentkezők, akiknek a szülei diplomával rendelkeznek, felelősebben választanak intézményt.

H2.: Az intézményválasztási folyamatban a szülői elvárás döntő

H3.: A jelentkezők a döntés meghozatalához igénybe vesznek valamilyen külső, professzionális segítséget

H4.: Ismerős véleménye, aki volt adott intézmény hallgatója, fontos szerepet játszik az intézményválasztásban.

A megkérdezettek 74.4%-a nő, 25.6% férfi, tehát a nemek nagyjából a valós súlyuknak megfelelően kerültek be a mintába. A válaszadók 88.2%-a államilag finanszírozott, a többiek költségtérítésesek. A jelentkezők 42%-a 3 helyet jelölt meg jelentkezéskor és átlagosan 1.52-ik helyre vették fel őket, tehát többségüket az első vagy második helyen megjelölt képzésre, ami azt mutatja, hogy a mintánkban szereplő egyének tudatosan választanak intézményt. A szülők iskolai végzettségével kombinálva az adatot, nem volt számottevő különbség, tehát az első hipotézisünk nem igazolódott be. Megjegyezzük viszont, hogy annak a klaszternek a tagjai, ahol egyik szülő sem rendelkezik felsőfokú végzettséggel mutatták a legnagyobb felelősséget intézményválasztás kérdésében (33% maximális pontszámot adott), ami véleményünk szerint annak tudható be, hogy ők látják leginkább a diploma hiányából eredő hátrányokat. E feltételezésünket látszik alátámasztani az is, hogy az értelmiségi szülővel rendelkező klaszter tagjai számára a továbbtanulás természetes folyamat.

Az intézményválasztás motivációs faktorait egy 6 fokozatú skálán vizsgálva kiderült, hogy a legfontosabb szempontok a következők: a kiadott diploma elismertsége, a diplomával könnyen és gyorsan lehet elhelyezkedni, az intézmény hírneve, egyéb (modern infrastruktúra, idegen nyelvű oktatás, tehetséggondozás, önképzés lehetősége), az iskola helye, és a tanári kar. Legkevésbé fontos szempontok voltak: családi hagyomány, hiányszakma, tanácsadó véleménye, családi nyomás, divatos szakma és többiek véleménye. Legutóbbi kissé ellentmondásos, mert máshogy feltéve a kérdést kiderült, hogy a jelentkezők 83.8%-a tájékozódik valamilyen forrásból, és 60% volt azoknak az aránya, akik olyan személytől

próbálnak információt szerezni, aki szintén adott intézményben tanult. Mintánk válaszai alapján a második hipotézist is elvetjük, viszont a harmadikat részben és a negyediket teljesen elfogadjuk.

Arra a kérdésre, hogy felelősnek érzik-e magukat az intézményválasztás kapcsán, 96% válaszolt igennel, ami jelzi, hogy a minta tagjai tisztában vannak döntésük súlyával. Érdekes hogy mindössze 26.88% vett részt bármilyen előkészítőn. Ez azzal magyarázható, hogy a legtöbb helyre elég a középszintű érettségi, felvételi vizsga nincs, így anyagi és egyéb erőforrásaikat például többletpontot jelentő nyelvvizsga megszerzésére fordítják. Ezt erősíti az a tény is, hogy a minta tagjainak 52%-a 1, 43% 2, 3% 3 legalább középfokú nyelvvizsgával érkezett a felsőoktatásba, és csak 9 olyan tag volt, akinek nem volt vizsgája.

A felmérésben résztvevők válaszai alapján tetten érhető az a trend, hogy a diákok viszonylag önállóan döntenek a továbbtanulásról, csakúgy, mint egyéb fogyasztási termékek vásárlása esetén, de érvényesül a buying center koncepció, tehát az őket finanszírozó szülőket nagymértékben bevonják a döntési folyamatba. A diákok válaszai szerint a szülők igyekeznek döntéseiket támogatni, de jelzik, ha adott vágyott szak anyagilag túl megterhelő. Fontos megemlítenünk a motiváltság szempontjából, hogy a válaszadók csekély része, 4.3% írta, hogy választását kompromisszumnak érzi.

A megkérdezés eredményeit összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a mintában szereplő diákok és szüleik felelősen gondolkodnak, tisztában vannak a továbbtanulás fontosságával, 96%-ban saját magukat jelölték meg, mint a folyamatban felelős döntéshozó.

2.4. Munkaerőpiac

Érdekes megállapítás, hogy miközben a média évek óta a diplomás „túltermelésről” tudósít, Magyarországon az OECD 26%-os átlagához képest, a 25-64 év közötti korosztálynak csak 17%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel. (Education at a Glance 2008: OECD Indicators) Igaz tehát, hogy van egyfajta „diplomás túltermelési veszély”, de ha a statisztikai adatokat elemezzük, akkor egyértelmű, hogy Magyarországon jó befektetésnek számít egy diploma megszerzése. A vizsgált 24 ország közül hazánkban van a legjelentősebb jövedelmi eltérés a diplomával rendelkezők és a középfokú végzettségűek között: a diplomával rendelkező férfiak közel két és félszer keresnek többet; a nők esetében ez az arány egy kicsit rosszabb, de így is közel 90%-os. Ha pedig a munkanélküliségi mutatókat nézzük, akkor az látszik, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők az OECD átlagnak megfelelően reprezentáltak (83%); a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya mintegy 70%, de az ennél alacsonyabb végzettségű munkaképes lakosságnak csak a 38%-a foglalkoztatott, mely a második legalacsonyabb érték a vizsgált 24 országban. Tehát elmondható, hogy Magyarországon az iskolai végzettség hiánya kifejezetten veszélyes és komoly versenyhátránynak tekinthető.

Az Educatio Társadalmi Szolgáltató Kht, az OFIK és az Universitas Press Felsőoktatás-kutató Műhely évek óta gyűjti és elemzi a diplomával rendelkező álláskeresők számára feladott hirdetéseket. (felvi. 2008.)

A 2007-es adatok 5109 hirdetés elemzése alapján azt mutatják, hogy gazdaságtudományi és műszaki szakembereket keresnek a legnagyobb számban (ebből 32.3% gazdaságtudományok). A tanulmányból egyértelműen kiderül, hogy az alkalmazás legfontosabb szempontja a nyelvtudás, azon belül is az angol, mint első idegen nyelv (52.3%), majd jócskán leszakadva a német (7.2%). Természetesen a magasabb szintű idegen nyelv tudás miatt az idegen nyelvű képzéseken tanulók könnyebben jutnak külföldi ösztöndíjakhoz, könnyebben tudnak részt venni külföldi részképzésekben, és természetesen könnyebben csatlakozhatnak a külföldi kettős-diploma programokhoz és Nemzetközi Master képzésekhez.

A Felvi.hu által 2008. június 26-án publikált tanulmány szerint(<http://www.felvi.hu> 2008. július 26.) a nyelvtudás mellett a munkaadók a következő kompetenciák illetve tapasztalat birtoklását tartják a legfontosabbnak:

Munkatapasztalat: az 5109 hirdetés 59%-ban volt elvárás a 2-5 éves munkatapasztalat, de a munkáltatók mintegy 13%-a ennél is hosszabb időt tart kívánatosnak. Nagyon fontos kiemelni, hogy a korábbi tendencia, mely szerint majd a vállalkozás a saját igényeinek megfelelően alakítja a friss diplomásokat, megváltozni látszik, hiszen a munkaadók mindössze 2%-a szeretné pályakezdővel betölteni az állást.

Képzettségek és jártasságok: érdemes két kategóriára bontani az elvárásokat. Az elsőbe az úgynevezett „Hard” vagy kézzelfogható jártasságok tartoznak, úgy mint informatika (23.9%), jogosítvány (vezetési gyakorlattal, 10.4%), speciális szakmai ismeretek (pl. könyvelői vizsga). A másik kategóriába a „Soft”, vagy nehezen mérhető kompetenciák, úgy, mint szocializációs tényezők, lojalitás, rugalmas gondolkodás, tolerancia, illetve kommunikációs, adminisztratív képesség, stressz tűrés, vállalkozói szemlélet, vezetői képességek tartoznak.

A mai szakemberektől azt várják, hogy képesek legyenek önállóan megszervezni napi munkájukat, képesek legyenek az információk önálló feldolgozására és holisztikus szemlélettel rendelkezzenek. Képesnek kell lenniük más emberekkel való együtt dolgozásra és szakmai kapcsolatok építésére.

A stakeholder szemlélet hiánya sajnos itt is megfigyelhető. Korábban már említettük hogy az állam fokozatosan kivonul a felsőoktatás finanszírozásából, aminek van egy olyan vonatkozása is, hogy az egyetemeknek, főiskoláknak több saját bevételt kell termelniük, illetve, hogy bevételeikkel sokkal hatékonyabban kell(ene) gazdálkodniuk. Ennek egyik jó módszere lehetne, ha szorosabb és tartalmasabb kapcsolatot ápolnának a munkaerőpiac főbb szereplőivel. Közös érdek, hogy az intézmény piacépes diplomásokat engedjen ki a munkaerőpiacra, és a másik oldal elemi érdeke, hogy a friss diplomás ne hosszú és igen költséges vállalati képzések után legyen képes munkába állni. Ha lennének ténylegesen működő stratégiai szövetségek a két oldal között, akkor ezt a problémát is viszonylag gyorsan és hatékonyan meg lehetne oldani.

3. ÖSSZEGZÉS

Áttekintettük a felelősség különböző szintjeit és irányultságait és megállapíthatjuk, hogy a felsőoktatási rendszer minden érintett aktorának mindegyik említett dimenzióban megvan a saját felelőssége. A felelősség otthon kezdődik: az intézmények piacorientált képzésekkel, a személyi állomány megtartásával; a diákok tanulással, önképzéssel, kezdeményezőkézséggel, felelős intézmény és –szakválasztással; a munkaerőpiac az igények pontos definiálásával tehetnek azért, hogy a rendszer sokkal hatékonyabban működhessen.

Az érintettek összességében tisztában vannak saját szerepükkel és felelősségükkel, de mégis sokszor vonakodnak megtenni az első lépést, inkább a többiektől várják a problémák megoldását. Megállapítottuk, hogy a felelősség kulturális kérdés, és mint ilyen, csak lassan, apró lépésekben változtatható.

Bemutattuk a téma elismert szakértőinek vonatkozó álláspontját és ismertettük egy friss kutatás releváns eredményeit is.

Végső következtetésként elmondhatjuk, hogy vannak biztató jelek, de természetesen sok a további tennivaló.

4. IRODALOM

- Barakonyi K. (2009): Bologna „Hungarikum” – Diagnózis és terápia. Új Mandátum Kiadó, Budapest
- Carrol, A. (1979): A Three-dimensional Conceptual Model of Corporate Social Performance. *Academy of Management Review* 4.
- Dinya L. (2010): Verseny a felsőoktatásban, a versenyhelyzet értelmezése, In: Egyetemi marketing, Törőcsik – Kuráth (szerk.), Pécs: PTE, pp.49-68
- Education at a Glance 2008: OECD Indicators
- Fojtik J (2010): Stratégiai marketing - Marketingstratégia in Egyetemi marketing szerk: Törőcsik-Kuráth, PTE, Pécs, pp. 87-102
- Frederick W. C. (1986): Theories of Corporate Social Performance. Working Paper, University of Pittsburgh
- Goodpaster K. E. –Matthews G. B. (1982): Can a Corporation Have a Conscience? *Harvard Business Review*, February 1982. In: Kindler-Zsolnay(1993): Etika a gazdaságban. Keraban Kiadó
- Hrubos I. (2006): A 21. század egyeteme. – *Educatio*. Vol. 15. Nr. 4. hivatkozva in Egyetemi marketing szerk: Törőcsik-Kuráth, PTE, Pécs, pp. 23-34
<http://www.felvi.hu> 2008. július 26.
<http://www.felvi.hu> 2011. május 28.
- Jobbágy Á(2008): A bolognai folyamat és a minőségfejlesztés helyzete és perspektívái a hazai felsőoktatásban és a Műegyetemen. Innováció a felsőoktatásban; A BME APPI konferenciája 2008. nov. 21
- Johnson G. –Scholes K. (1997):Exploring Corporate Strategy. Hemel Hempstead (Fourth Edition)
- Papp J (2011): Felelős iskolaválasztás, Megkérdésezés vizsgálat 2011. április-május
- Papp J. (2003): Üzleti etika előadások. Budapesti Gazdasági Főiskola 2003-2007
- Piskóti I (2010): Marketingrealizálás stratégiák – Folyamatok – Szervezeti Megoldások in Egyetemi marketing szerk: Törőcsik-Kuráth, PTE, Pécs, pp. 189-208
- Radácsi L. (1995): Menedzserek két tűz között: marketing és etika. *Vezetéstudomány* 1995/11.
- Radácsi L. (2000): Szervezeti etika és intézményesítés Ph.D. értekezés. BKÁE, Budapest
- Rappai G.-Reketye G. (2010): Árak – Tandíjak a felsőoktatásban in Egyetemi marketing szerk: Törőcsik-Kuráth, PTE, Pécs, pp. 157-172
- Rinne, R (1999): From faith in school to faith in learning, 1999, PIAMK, Finland
- Sahlberg, P (1997): Teacher in the changing school, 1997, Finland
- Senge, P: (2001) *The Core Capabilities of Learning Organisations*, 2001, Finland
- Szegedi K (2001): A Magyar vállalatok etikai érzékenysége. Ph.D. disszertáció, Miskolci Egyetem
- Szegedi K. (2006): Üzleti Etika, Főiskolai Jegyzet, Budapest
- Ulrich P. (1995): Die Unternehmung in der sozialen und ökologischen Umwelt. *Unternehmung und Gesellschaft*. Skriptenkommission Hochschule St. Gallen
- Ulrich P.- Thielemann U.(1992): Wie denken Manager über Markt und Moral? *Empirische Untersuchungen unternehmensethischer Denkmuster im Vergleich*, Juni 1992.

ENGLISH SUMMARY

Responsibility begins at home

Responsibility: a simple word understood in as many ways as many of us there are. We can hear a lot about CSR, but not enough about the individual one. Individual responsibility has outstanding importance not only in our every-day decisions concerning keeping our health, taking care of our family, protecting or ruining our environment, the quality of our job, but on macroeconomic level, as well. We tend to point on the community, blaming every other actor for our wrong and not careful enough decision.

We are not initiative enough, instead of self-care we prefer being looked after.

The focus of the annual MOK conference is the appearance of responsibility in consumer decision making. This paper deals with a strategic issue: higher education and responsibility. We try to find out how responsible decision was made by the students currently studying in economic higher education as far as their institution choice is concerned. We also try to find the importance of different factors in this decision making process, such as: socio-cultural, the different information channels, the responsibility of their own and micro environment.

We try to give an up to date literature review, and partly we publish the most important relevant findings of our primary research.